

Dansa med mig

Dansa
med mig

FATABUREN 2006

Dansa med mig

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2006

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok, är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har idag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2006
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Christina Westergren
Bildredaktör Birgit Brånvall
Omslag och grafisk form Lena Eklund
Omslagsbild foto A. Jeremy P. Lawrence, www.futtfuttfuttphotography.com
Baksidesbild ur boken (s. 193)
Bilder på för- och eftersättsblad foto Birgit Brånvall 2006 © Nordiska museet
Foto s. 2 Fotografi i Nordiska museets arkiv, fotograf ej känd

Tryckt hos Fälvh & Hässler, Värnamo 2006
ISSN 0348 971 X
ISBN 91 7108 506 8

Midsommardans på Rioö. Foto Knud Sørensen, Svenska Turistföreningens
fotografisamling, Nordiska museets arkiv.

Dans på lek

»En civiliserad människa dansar«, hävdade de bildade under renässansen. Att kunna dansa och föra sig väl var ett tecken på att man fått en god uppfostran, framhölls det. Men dans är så mycket mer än god uppfostran, det är från början ett uttryck för livsglädje och lust att röra sig till musik. Något grundläggande mänskligt, helt enkelt. Dansen hänger också samman med leken. För vad är dans, om inte en perfekt form av lek, som den holländske sociologen Johan Huizinga påpekat. Något som inte är nyttigt ur samhällsekonomisk synpunkt, kan det tyckas, och som vi ägnar oss åt enbart för nöjes skull. Bara för att känna lusten i kroppens rörelser, glädjen i att ryckas med av musiken. Om vi slutar att leka och dansa kommer vi att stelna, och till slut blir världen »ett enda stort avtalsverk«, varnar Huizinga.

Leker vi idag?

Vad betyder då dansen och leken för oss i våra dagar? Om vi går hundra år eller mer tillbaka i tiden, möter man ofta en skämtsamhet i vardagen och ett leklynn som jag inte tror är lika

EVA HELEN ULVROS
är författare och docent i historia vid Lunds universitet. Hennes bok *Dansens och tidens virvlar. Om dans och lek i Sveriges historia* utkom 2004. Hon dansar både folkdans, balett, flamenco och historiska danser.

»Skäggiloppa« dansas av de kvinnliga efter pojkarnas halling, och är en ren parodi på densamma. De dansande ställa sig i ring efter varandra, taga fatt i kjolens nedre bak och framvåd, så att kjolen blir byxliknande. I takt efter musiken utföres så sparksteg, med djup knäing och små hoppsteg med helomvändning under hoppen. Angående »skäggiloppa« har jag hört att många olika hopp och steg har förekommit men endast dessa två har jag sett utföras.« Upptecknat omkring 1927 av Lars Malmström, Arvika, »efter personer här i trakten«, samt ur egen erfarenhet. Foto Nils Keyland. Nordiska museets arkiv.

vanligt idag. Det verkar som om människor då inte var lika rädda för att göra bort sig som många är nu. Flera dagböcker, brev och memoarer skildrar hur folk förr klädde ut sig, hittade på verser och uppförde sketcher och tablåer för att fira namnsdagar och födelsedagar. Det var också vanligt att leka lekar när man träffades, även om man hunnit fylla tjugo eller mer. Vi har visserligen rollspel och dataspel som lekformer, men jag har en känsla av att många av de lekarna har mer av prestation i sig, med vinnare och förlorare. Dessutom är dataspelen inte kroppsliga, utan där försiggår leken i en annan dimension.

Kanske har vår kultur börjat ta sig själv på för stort allvar, precis som Huizinga varnat för, och då kan kreativiteten, livsglädjen och skaparkraften hämmas. Leken har förvisats till barnkammaren och till mer eller mindre professionella »lekare« i tv-program. Helst ska också barnen bli vuxna så fort som möjligt, reklamen hetsar med kläder i vuxenmodell i barnstorlek (ofta erotiskt utmanande för flickor), tv-programmen inbjuder till att efterlikna vuxna artister helst redan före tioårsåldern, utrymmet och tiden för lek reduceras allt mer. Dessutom är många barn idag så upptagna av allehanda schemalagda aktiviteter, att de inte har tid att leka särskilt mycket. Det är hög tid att vända utvecklingen!

Sociologen Mats Trondman har framhållit att barn inte längre vill vara barn. »Numera innebär det en gigantisk förhandlings-situation att försöka få en förskolegrupp att sjunga »Liten hare skuttar fram« eller någon annan barnvisa«, säger han. Barnen vill istället bli tonåringar så fort som möjligt, och dagens tioåringar ägnar i genomsnitt en dag i veckan åt tv-program, exempelvis till att begrunda relationsproblem från dokusåporna eller pratshowerna, framhåller Trondman. Istället för att vara barn vill alla vara ungdomar. Resultatet blir en brådmogenhet

Att härma vuxna kan också vara en lek, men idag vill barn verkligen bli ungdomar, och dessutom väldigt tidigt. Vad får det för följderna att tiden för lek blir allt kortare? Sonja Landin och Freja Lantz. Foto Sonja Landin och Freja Lantz 2005.

som kanske inte är av godo, ett stadium i utvecklingen har hoppat över.

Dans som lyckomöjlighet

Varför har vi då slutat att dansa och leka? Författaren Kerstin Thorvall har också funderat över detta, liksom dansentusiaten Sam Savander. Kerstin Thorvall skriver att »dansen har varit ett självklart sätt att nå fram till lycka och salighet«, men beklagar att vår tid glömt det. Varför? Sam Savander ser dansen som en naturlig kulturyttring för människosläktet och menar att den nedlåtande attityd han idag möter, speciellt mot parssällskapsdansen, beror på bristande insikt. Intellettet har tagit över med följd att det hos många dansovilliga finns ett främlingskap inför sensualitet, kroppslighet och känslor. Jag delar Thorvalls och Savanders inställning. Danskulturen i ett samhälle speglar det sociala klimatet. Om det finns en allmän tillit till andra, en positiv grundinställning, är det bejakande för

dans. Om däremot samhället präglas av misstänksamhet eller om människor känner sig osäkra eller hotade, försämras utsikterna till en god danskultur. Det mänskliga mötet är det fantastiska med dansen. I dansen kan jag, genom att ta i en annan människa, bli avspänd och lära känna den andre utan stora åthävor eller förpliktelser.

Att bli bekräftad som den man är, med den kropp man har och att känna sig trygg i den är grundläggande mänskliga behov som bland annat diskuterats av psykoanalytiker. Utöver de grund-

Julgransplundring.
Foto Sten D. Bellander.
© Nordiska museet
(även s. 24–26).

Barnen leker »Hela havet stormar«.

läggande behoven av mat, sömn, värme och sexualitet behöver människan även bli sedd och hörd samt känna tillhörighet till ett sammanhang. Dans i ett tillitsfullt socialt klimat befrämjar livsälskande människor, genom att de där ingår i sammanhang med positiv respons. Psykoanalysen använder även begreppen *bortträngning* och *försvar*. Det som trängs bort är det som medvetandet inte vill kännas vid, det kan definieras som icke-existerande eller som oviktigt och ointressant. En människa med dålig kroppsuppfattning kan bygga upp försvar som säger att kroppsliga och lekfulla aktiviteter som dans och lek är barnsliga och oviktiga, medan intellektuella prestationer däremot betraktas som betydelsefulla och värderas högre. Förmodligen finns det tidiga upplevelser av tillkortakommanden i sådana situationer som leder till en rädsla för kroppsligheten och det lekfulla, eller så har uppfostran varit negativ till det. På ett mer övergripande plan kan man inte påstå att dans och lek är helt bortträngda i vår kultur, däremot hävdar jag att dansen och den aktiva leken (för de flesta vuxna) är marginaliserade fenomen.

Dans och hälsa

Det finns flera forskare, exempelvis antropologer, som lyfter fram dansens sociala funktion som sammanhållande och civilisationsskapande. Dansen var från början vital i organiserandet av livet och den mänskliga kulturen, och är biologiskt baserad i vårt behov av rörelse. Dans som uttryck för mänsklig kultur kan knytas samman med kroppsspråket som grundläggande för förståelsen mellan människor, och den har också spelat stor roll i riter av allehanda slag, både religiösa och sociala, för att markera övergångsskeden i livet och hålla samman

gruppen. Om dansens betydelse för hälsan säger danspedagog Gunvor Digerfeldt:

»För att kroppslig beröring skall bli legitim och inte väcka anstöt i det offentliga livet måste den ritualiseras och ingå i människors ceremonier. Att avskaffa dans och handhälsning i umgängeslivet för att därefter bota människors rädsla för kroppslig beröring med terapeutisk kontakt- och trygghetsövningar anser jag vara ett kulturellt fattigdomsbevis.«

Hon fortsätter med att hävda att dans bör införas som estetiskt ämne i skolan, det skulle hjälpa barn och ungdomar till ett legitimt känslspråk och ge dem ett fungerande verktyg för social kommunikation i sällskapslivet. Dansen leder till bättre psykisk och fysisk hälsa, och till skillnad från andra fysiska aktiviteter förmår dansen förena kropp och själ, känsla och tanke. »Dansen behövs som motvikt till ett alltmer teknokratiskt och linjärt samhälle«, fastslår hon.

Jag delar även den inställningen. Den livsbejakande dansen är ett givet uttryck för naturlig livsglädje, för grunden i livet. Att dansa och röra sig i ett lustfyllt nu tillsammans med andra måste vara något grundläggande mänskligt. Jag tror att människor blir lyckligare och mer harmoniska om de ägnar sig mer åt dans och lek i en avspänd, tillåtande miljö. På sikt kanske våldet minskar, aggressionerna trappas ner och viljan till fredliga lösningar på olika problem ökar, om människor i allmänhet får en positiv kroppsuppfattning och en mer lekfull inställning till livet. Jag vill hävda att en positiv och livsbejakande danskultur bidrar till lycka och fred. Inställningen i en kultur till dans och lek måste också knytas samman med synen på kropp och känsla.

Lek och idrott

Om vi tittar på fenomenet sport, vet vi mycket väl att det gäller att så tidigt som möjligt börja med hård träning om man vill nå toppen. Att hålla på med någon idrott för skojs skull har blivit svårare i organiserad form om man inte tillhör eliten, den som är värd att satsa pengar på. Idrotten tar sig själv på blodigt allvar. Etnologen Mats Hellspong har undersökt gamla populära sportgrenar och jämfört inställningen till sport under 1700- och 1800-talen med den nutida. Han fastslår att det är slående hur klockan i grunden ändrat förutsättningarna. Ofta hade man förr ingen klar gräns för när ett spel skulle sluta, man höll helt enkelt på så länge det var roligt. Därmed fanns inte heller någon given vinnare, och Hellspong tror att det i praktiken var mörkret som satte stopp för lekarna. De gotländska idrottslekarna var emellertid mer tävlingsinriktade, och där fanns klara regler för när en match var vunnen. Men att som idag på minuten fixera hur länge ett spel ska pågå, eller när skidåkarna ska släppas iväg i intervaller, det är en produkt av sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. När de mer exakta tidtagaruren såg dagens ljus blev det möjligt att på ett helt annat sätt än tidigare mäta och räkna prestationer. Även rumsligt har sportgrenar koncentrerats till begränsade spelplaner eller banor, istället för att som förr ha brett ut sig mer obestämt i terrängen. Denna rumsliga begränsning kopplar Mats Hellspong samman med publikens intåg. I och med att vi numera har åskådare som sitter på speciella platser, måste också spelet avgränsas i rummet. Tidningspressens intresse för sport har drivit fram både publiken och den rumsliga och tidsmässiga avgränsningen, ytterligare accentuerat av uppmärksamheten från medier som radio och tv. Detta har också lett fram till ett behov av distinkta reg-

Lek och idrott var förr ett självklart ordpar. Idag är idrotten allvarlig och prestationsinriktad. Kan vi befria oss från prestationsöket, bejaka den sinnliga kroppen och njuta av ögonblicket? Foto Gösta Glase och Sten D. Bellander. © Nordiska museet.

ler som måste följas. Lekar som innebar fysisk aktivitet, vighet, snabbhet och styrka har förvandlats till prestationsfylld idrott, där lekelementet tenderar att alltför ofta försvinna.

Det finns en hel del kritik mot dagens prestations- och rekordjakt inom idrottsrörelsen, exempelvis i förslagen till en ny form av idrott från Johan Borghäll i hans uppfriskande bok *Pedagogik för förryckta*. Han propagerar för en *expressiv idrott* i motsats till den renodlade prestations- eller sundhetsidrotten. En form där man bejakar rörelsen i sig, lusten i den och i ansträngningen, och inte spänner kroppen i fysiska prestationer på grund av rekordjakt eller tankar på att »det är nyttigt att motionera«. Han skriver:

»Sportens prestation bygger på mätbarhet, standardisering, samma chans, konkurrens, resultatfokusering, förbättring och det skapar hierarkier med grundidén om *jämförelsens* välsignelse. Genom att jämföra skapar vi en ordning i livets kaos. Genom att jämföra efter en fastställd skala vet vi vad som är bättre och vad som är sämre. Genom att jämföra med ett fastlåst värderingssystem vet vi vad som är rätt och vad som är fel. Vi lär oss gradera, inte att leva.«

Ett mål för den expressiva idrotten är istället att deltagaren är helt involverad i nuet och i varat. Den sinnliga kroppen bejakar ögonblicket, framhåller Borghäll. En idrottsform som skärper kroppens sinnen hjälper oss att leva mer fullt och helt, att vara mer närvarande. Den ideala idrotten engagerar hela människan och är lösgjord från tidens tyranni. Vi måste befria oss från prestationsoket och hetsjakten efter att bli bättre jämfört

med någon annan, och istället njuta av den aktivitet vi gör *just nu*, för dess egen skull, för skönheten och lusten i ögonblicket. Det förhållningssättet bör vi eftersträva både i leken, i livet som helhet och i dansen. Att leka ska vara lustfyllt och fritt från prestationskrav, och att dansa ska inte vara en uppvisning i perfekta steg och korrekta turer. Den sinnliga glädjen i nuet behöver vi mer av.

Kroppens tid

På många sätt kan man säga att vi lever i en kroppslig tid. Vår tids dyrkan av den starka, vältränade, muskulösa kroppen uppenbarar sig överallt, i idealet av bodybuilding och strävan efter det perfekta, efter evig ungdom, skönhet och kraft. Men upptagenheten av det kroppsliga är tydligt förknippad med allvar och prestationer. Det gäller att anstränga sig på intensivgympan eller workoutpasset för att öka konditionen och muskelvolymen, och idealutseendet har den ungdomliga, fräscha kroppen som förebild. Mediernas bevakning av idrottstävlingar skickar ständigt ut nya bilder på idrottsstjärnor med uppgifter om färska, av svett och hård möda förvärvade framsteg. Världsrekorden utökas ständigt med ännu en frampressad centimeter i höjd eller längd, ännu en sekund av förkortad tid på löparbanan eller i simbassängen. Var finns då den avspända, lekfulla inställningen till kroppen, bejakandet av den som den är?

Inom utbildningsväsendet har fokus under flera decennier alltmer förflyttats till att betona teori, huvud och intellekt, och fäst mindre vikt vid det kroppsliga. Kroppen och det praktiska värderas lägre. Det märks mycket tydligt i satsningen på teori inom hela skolsystemet, och att man numera betonar teoretiska

moment i tidigare mer praktiska utbildningar. Undantaget är idrottsutbildningar, men där råder blodigt allvar, där är det prestationer som gäller, styrka och snabbhet. Det lekfulla känns avlägset.

Dansen idag

Hur ser då danskulturen ut idag? Tyvärr tyder mycket på att dans i våra dagar håller på att differentieras alltmer och lös-göras från den kollektiva kulturen. Dans har för många, mest kvinnor, blivit en speciell hobby, ett fritidsnöje. Många går på kurs i olika dansstilar. En hel del ungdomar ägnar sig åt dans i skiftande former, och danssteg ingår ofta i olika motionsprogram. Vi möter dans på Friskis & Sveltis och i gymnastikhallar. Gemensamt för det mesta av denna dans är dock att den är individuell. Dansen som möte, i par eller grupp, har blivit mer sällsynt. Nu finns vissa brinnande entusiaster som dansar flera gånger i veckan, och sedan en stor grupp som aldrig någonsin dansar. Dansen är inte längre en del av den kollektiva kulturen, utan ett fritidsintresse för vissa.

Dans som konstform har utvecklats och den moderna dansen experimenterar med nya former. Men det är dans att titta på, man deltar inte själv. Dans har också börjat användas som terapi, om än fortfarande i begränsad omfattning. Men vi behöver inte bara dans att titta på, även om det är fantastiskt roligt, vi behöver dansa och leka själva, utan prestationskrav! Vi behöver dansen, behöver den glädje, avkoppling och livskraft som finns i den. Dans är en fantastisk form av lek, och leken är nödvändig för vår hälsa! Och jag tror att vi behöver dans både som individuell och som gemensam uttrycksform. Det är utvecklande och

Personalfest med jenka. Foto Karl Heinz Hernried. © Nordiska museet.

livsbejakande att arbeta med sin kropp i solodans, men det är lika roligt att möta andra i par- och gruppdansens glädje. Och på sikt kan man nog säga att dans och lek också är nyttigt ur ren samhällsekonomisk synvinkel, för jag tror att vi mår bättre om vi leker och dansar. Att upphöra med det, ser jag som en djupgående och ödesdiger mentalitetsförändring, ett förstelnande och en utarmning. Låt dansglädjen åter leta sig fram i ett samhälle för alla!